

ВПЛИВ ІНОЗЕМНОГО БАНКІВСЬКОГО КАПІТАЛУ НА СТАБІЛЬНІСТЬ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Тривалий час на законодавчому рівні нашої країни відбувались дискусії з приводу доцільності відкриття національного фінансового ринку для філій іноземних банків. Але процес структурної трансформації банківської системи за останні півтора року набув такої швидкості, що на сьогодні йдеться вже про перспективу якісно нової реальності – існування банківської системи під переважним контролем іноземного капіталу.

Невиправданим є пов'язування питання вступу до Європейського Союзу та Світової організації торгівлі із обов'язковістю розкриття національної банківської системи для іноземного капіталу. Адже більшість країн – членів ЄС та СОТ успішно співпрацюють, маючи у своїх банківських системах обмежену частку іноземного капіталу [11].

Метою статті є дослідження впливу іноземного банківського капіталу на стабільність фінансової системи України.

Виклад основного матеріалу. Проблема регулювання ступеня відкритості внутрішнього банківського сектора для іноземних банків існує в будь-якій країні. Узагальнюючи світовий досвід, можна умовно поділити всі країни на три групи:

- перша група складається з розвинутих країн – у їхніх фінансових системах існує відносно незначна частка іноземних банків, наприклад, США, Німеччина, Швейцарія, Японія;
- до другої групи відносять країни, в яких рівень присутності іноземних банків коливається від 30 до 80 % активів банківської системи. До цієї групи належать країни Латинської Америки, Східної Європи, що нещодавно вступили до ЄС. Згідно з даними Європейського центрального банку іноземні банки стали ключовими гравцями в 10 країнах – нових членах ЄС (2004 р.) і на кінець 2005 р. склали 77 % від загальних банківських активів цих країн. На даний час ця частка є навіть більшою. Схожими є пропорції у Мексиці – 75 % від загальних банківських активів належать іноземним банкам [14];
- до третьої групи відносять країни, де іноземна власність домінує, і можна говорити про повний іноземний контроль над місцевим банківським сектором. До цієї групи входять деякі країни Східної Європи, наприклад, Болгарія, Естонія, Литва, Польща та такі країни, як Непал, Бахрейн, Йорданія, Ботсвана, Нова Зеландія та ін.

Основними гравцями на ринках Східної та Центральної Європи є середні за світовими масштабами регіональні європейські банки, а саме:

бельгійський KBC, австрійські Bank Austria, Erste і Raiffeisen, італійські UniCredito та BCI Intesa, французький Societe Generale, німецькі Commerzbank та Dresdner Bank. В останні роки спробу стати регіональними зробили деякі грецькі банки: Alpha Bank, National Bank of Greece, Piraeus Bank, однак їхня експансія обмежується рамками Балканського регіону (Болгарія, Румунія, Македонія, Албанія).

Що ж стосується глобальних гравців, то, як зазначав журнал The Banker: “найбільші банки світу мають тенденцію уникати посткомуністичного регіону. Очевидний виняток – це Citigroup, найбільший у світі банк. Крім Citigroup, більш-менш помітні позиції в Східній Європі зайняли голландські ING і ABN AMRO, німецький Deutsche Bank”.

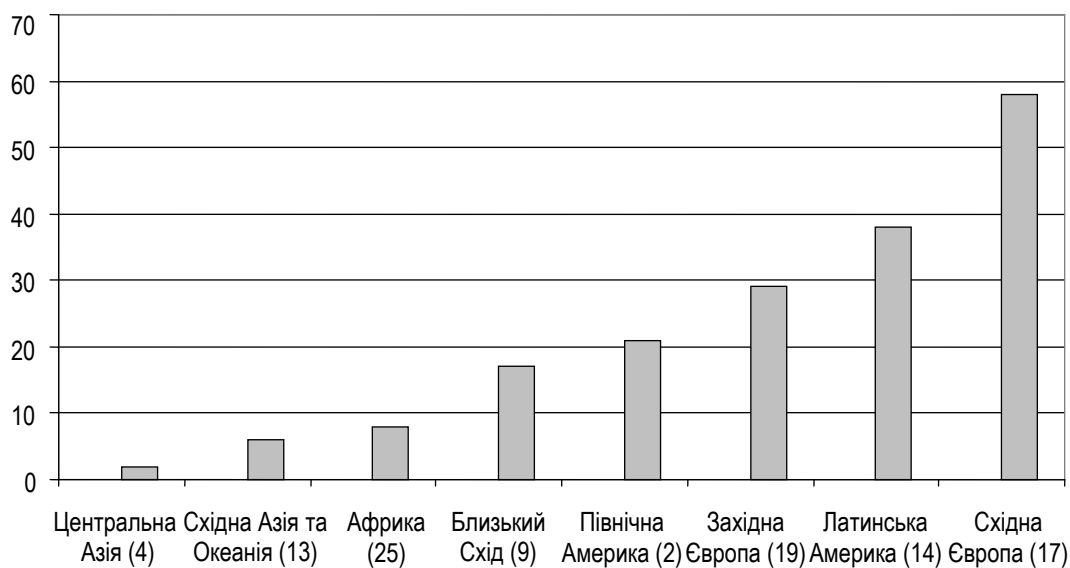

Рис. 1. Частка іноземних активів у банківських системах країн світу, 2005 р.

Джерело: МВФ [14].

Є ще третя категорія банків, які прагнуть придбати недооцінені та розрізнені активи в окремих країнах Східної Європи за відсутності комплексної стратегії розвитку в даному регіоні.

У кожній з п'яти країн Східної та Центральної Європи: Чехії, Польщі, Угорщині, Словаччині та Словенії (Central and Eastern European Five – CEE5) іноземними власниками банків є, насамперед, банки країн – членів ЄС. Нерідко саме банки сусідніх країн мають найбільшу частку. Так само як Скандинавські країни є найбільшими інвесторами в країнах Балтії, австрійські банки мають найбільшу розповсюдженість у Чеській Республіці, Словаччині та Угорщині [1].

В Україні станом на 1 травня 2007 р. із 173 діючих банків 40 є банками з іноземним капіталом (відповідно до чинного Закону України “Про банки і банківську діяльність” банком з іноземним капіталом вважається той, у якому частка капіталу, що належить хоча б одному іноземному інвестору, становить не менше 10 % [9]). З них 22 банки – це банки з частковою участю іноземного капіталу та 18 банків зі 100-процентним іноземним капіталом. А частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків склала 29,3 % [8].

Банківська система України вже довгі роки повністю відкрита для входу іноземного капіталу. Чинне законодавство давало можливість створювати в Україні банки зі 100-процентним іноземним капіталом, але з обов'язковою вимогою – це мали бути дочірні банки, що діють у правовому полі України.

На відміну від дочірніх банків, філії не є самостійними юридичними особами, а лише структурними підрозділами головних банків, які знаходяться за кордоном, і діяльність яких регулюється іноземним законодавством. Після внесення змін до Закону України “Про банки і банківську діяльність” у частині надання іноземним банкам права відкривати свої філії на території України при вступі України в СОТ наша країна тепер змушена дозволити функціонування іноземних філій на своїй території. Це може порушити діяльність створеної протягом років незалежності України фінансово-банківської системи, створити кардинальні ризики для економічного розвитку країни.

Існує багато проблем, пов'язаних з відкриттям філіалів іноземних банків в Україні, але найголовнішою є проблема низької капіталізації національної банківської системи та її неспроможність конкурувати з іноземними висококапіталізованими банками.

Станом на 1 травня 2007 р. величина капіталу та активів української банківської системи склали 9,3 та 80,7 млрд. дол. відповідно [8]. Присутність іноземних банків може створити нерівномірні конкурентні переваги для учасників ринку. За кордоном банківська сфера, страхування існують десятиліття, вони пройшли не одну хвилю консолідації, завдяки чому були створені банки-гіганти. В Україні концентрація капіталу є ще досить низькою: фінансові установи першої десятки контролюють приблизно 50 % активів, тоді як у розвинутих країнах 3-4 банки тримають до 80 % активів [13].

Для порівняння: активи найбільших десяти банків світу склали у 2004 р. у середньому 1,25 трлн. дол. кожний, тобто майже в 15 разів перевищують активи всієї банківської системи України у 2006 р. Капітал кожного з таких банків на кінець 2005 р. у середньому склав 59 млрд. дол.

Таблиця 1

Найбільші банки світу за розміром капіталу, 2005 р.

Рейтинг	Країна	Компанія	Капітал, млрд. дол.
1	Великобританія	HSBC	79
2	США	Citigroup	75
3	США	Bank of America	73
4	США	JP Morgan Chase	72
5	Японія	Mitsubishi UFJ Financial Group	64
6	Франція	Credit Agricole Group	60
7	Великобританія	Royal Bank of Scotland	48
8	Японія	Sumitomo Mitsui Financial Group	40
9	Японія	Mizuho Financial Group	39
10	Іспанія	Santander Central Hispano	38

Джерело: The Economist [16].

Таблиця 2

Найбільші банки світу за розміром активів, млрд. дол.

2004 р.		1995 р.		1985 р.	
UBS	1,533	Deutsche Bank	503	Citicorp	167
Citigroup	1,484	Sanwa Bank	501	Dai-Ichi Kangyo Bank	158
Mizuho Financial Group	1,296	Sumitomo Bank	500	Fuji Bank	142
HSBC	1,277	Dai-Ichi Kangyo Bank	499	Sumitomo Bank	135
Credit Agricole Group	1,243	Fuji Bank	487	Mitsubishi Bank	133
BNP Paribas	1,234	Sakura Bank	478	Banque Nationale de Paris	123
JP Morgan Chase	1,157	Mitsubishi Bank	475	Sanwa Bank	123
Deutsche Bank	1,144	Norinchukin Bank	430	Credit Agricole	123
Royal Bank of Scotland	1,119	Credit Agricole	386	BankAmerica	115
Bank of America	1,110	ICBC	374	Credit Lyonnais	111

Джерело: The Economist [15].

При цьому відношення активів банківської системи до ВВП для України у 2006 р. складало 66 %, тоді як в більшості високорозвинутих країн (Франція, Великобританія та ін.) цей показник досягає 240-340 % (в країнах Єврозони у 2003 р. – 260 %). У США даний показник для банків дорівнює 70 %, а для кредитних інститутів у цілому – 350 % (2003 р.) [2].

Відкриття філій іноземних банків може спричинити наступні проблеми:

- спеціальне регулювання та значно простіший – через материнські банки – доступ філій до більш дешевих і довгих іноземних кредитних ресурсів поставить їх у більш вигідні умови діяльності порівняно з банками – резидентами України, чим буде порушено принцип рівної конкуренції, який є базовим для ринкової економіки [3]. Це призведе до повного контролю за українською банківською системою з боку іноземних банків. Враховуючи, що національна банківська система є невід’ємним елементом державного суверенітету, іноземний контроль є небажаним з огляду на негативні наслідки для фінансової безпеки України;
- існує загроза появи філій ненадійних іноземних банків з низькою капіталізацією, таких, які допускають відмивання грошей та інші незаконні операції, що може негативно вплинути на стабільність та рейтинг банківської системи [10];
- цілі, завдання, а також стратегія розвитку материнських банківських структур у переважній більшості випадків входить у протиріччя з цілями та стратегією розвитку фінансового ринку країн, де вони відкривають свої дочірні структури. Більш того, рішення про умови надання кредитів прийматимуться з урахуванням інтересів міжнародних клієнтів чи акціонерів головного банку, що може означати і відмову у фінансуванні конкурентних виробництв. Значне зниження частки національного банківського капіталу може призвести до ситуацій, коли певні сфери народного господарства і економіки будуть позбавлені кредитів, тому що акціонери банків із закордонним капіталом завжди інвестуватимуть у ті галузі, де прибуток і безпека є вищими;
- у випадку погіршення фінансової кон’юнктури такі банки негайно обмежують обсяги операцій у країнах з високим ризиком або приймають рішення щодо повного виводу капіталу своїх дочірніх структур з ринків країн, що розвиваються. Такі дії відповідно лише додатково збільшують масштаб кризових явищ та прискорюють їх розвиток. Внаслідок цього діяльність національної фінансової системи стає фактично неконтрольованою, а фінансові процеси набувають хаотичного, деструктивного характеру. Банківська криза може стати початком загальноекономічного та суспільного колапсу (криза банківської системи Аргентини, азійських країн тощо);
- асиміляція банків іноземним капіталом дає лише короткостроковий ефект (якщо дає), позитивний потенціал чого нівелюється вже за декілька років. Початковий приплив іноземного капіталу у вигляді відкриття філій та, особливо, придбання нерезидентами частки або всього статутного капіталу вітчизняних банків з часом може призвести до серйозного відтоку ресурсів з України та виведення за кордон отримуваних доходів;
- регулятивна роль центрального банку зменшується у міру зростання присутності іноземного капіталу у банківській системі. Це спричиняє послаблення впливу держави на монетарні та макроекономічні процеси.

Знижується ефективність заходів та інструментів грошово-кредитної та валютної політики [11].

Допуск іноземного капіталу в банківський сектор можливий лише до того рівня, за якого зберігається національний контроль за банківською системою. Асоціація українських банків вважає, що прийнятний рівень іноземного капіталу для національного банківського сектора – це максимум 30 %. За словами президента АУБ О. Сугоняко: “Якщо в банківській системі буде 90 % іноземного капіталу, ні про яку українську економіку мови вже не буде” [12].

У свою чергу, голова Асоціації російських банків говорить про ще менший показник – 15-20 % і то на взаємній основі. Тобто, якщо якась країна володіє 5 % капіталу банківської системи Росії, то Росія, у свою чергу, повинна володіти не меншою частиною в цій країні [5]. “Національна банківська система – це один з найважливіших атрибутів державності, – заявив президент АРБ, – тут не підходить порівняння, наприклад, з автомобільною промисловістю. Існує багато країн, які можуть існувати без власного автомобільного або електронного виробництва, але без національної банківської системи держава обійтися не може” [7].

Характерно, що подібні обмеження на приплив іноземного капіталу в банківський сектор здійснюють більшість розвинутих країн світу, а деякі і зовсім заборонили. І це не вважається ігноруванням ринкових засад міжнародного співробітництва в економічній сфері чи порушенням вимог Світової організації торгівлі.

Показово, що Євросоюз вимагає від нас повністю відкрити фінансовий ринок, хоча питома вага іноземного капіталу в банківських системах країн ЄС зазвичай не перевищує 25 %. Було б непогано, якби наші регулятори, говорячи про конкурентне середовище, зважали на той факт, що західні банки здатні отримувати фінансові ресурси у материнських установ під 2-4 % річних, а українські банки одержують їх від населення під 8-9 %.

Цікаво також відзначити, що коли в США у 2000 р. іноземні банки заволоділи лише 12 % банківських активів, у керівних колах цієї країни виникли серйозні побоювання щодо встановлення іноземного контролю над банківською системою США.

Поглинання національної банківської системи та залучення зовнішніх інвестицій – зовсім не тотожні поняття. Приклад Індії та Китаю, які на цей час входять у трійку найбільш інвестиційно привабливих країн світу, свідчить про зовсім протилежне: ці країни радо залучають іноземні інвестиції, але при цьому залишають у власності національного капіталу (державного та приватного) всі стратегічні інфраструктурні системи, в тому числі і банківську систему [13].

Звичайно, неправильно говорити лише про негативні наслідки допуску іноземних інвестицій у банківський сектор України. Поки такий допуск не призводить до захоплення іноземним капіталом переважної частки ринку банківських послуг і встановлення глобального контролю за банківською діяльністю, позитивні наслідки його експансії переважають негативні.

Якщо приплив зарубіжного банківського капіталу належним чином регулюється та контролюється, структура банківської системи поліпшується, на вітчизняний ринок приходять сучасні технології, нові фінансові продукти, підвищується культура корпоративного управління в банківських установах, розвивається конкуренція між банками, більш динамічно розвиваються місцеві фондові ринки, стає ефективнішим трансмісійний механізм грошово-кредитної політики, а відсоткова ставка знижується [1, 6].

Світова практика демонструє яскраві приклади, коли країни не тільки зберегли власну банківську систему, а й за рахунок виконання нею транзитних, накопичувальних та інших функцій, створили додатковий ресурс для розвитку національних економік та задоволення необхідних суспільних потреб. Це передусім стосується США, Індії, Японії та інших країн. Натомість досвід країн Центральної та Східної Європи переконливо свідчить, що розкриття власних фінансових систем для іноземного капіталу призводить до його небезпечної та швидкої концентрації порівняно з параметрами національних економік, внаслідок чого економічні процеси у таких країнах позбавляються власної ініціативи та набувають залежного характеру.

В умовах, коли глобальне поглинання банківських систем східноєвропейських країн стало реальністю, коли ми знаємо їхній досвід і можемо його врахувати, надзвичайно важливо визначити оптимальну міру участі іноземного капіталу в українській банківській системі. До цієї проблеми слід підійти з урахуванням не лише чужого досвіду, а й важливої ролі банківської системи в регулятивній місії української держави [11].

Експерти прогнозують, що якщо ситуація не зміниться, то іноземні банки уже через 3 роки куплять до 70-80 % банківської системи України [4].

Таким чином, питання банківської системи виходить за чисто економічні межі і набуває характеру геополітичної та стратегічної проблеми. **Існують наступні можливі напрямки оптимізації допуску іноземного банківського капіталу:**

- питання відкриття банківської системи для іноземного капіталу не можна вирішувати спонтанно, на засадах “шокової терапії”, без глибокого опрацювання усіх можливих наслідків для української економіки;
- збільшення частки іноземного банківського капіталу у банківській системі має відбуватися поступово – відповідно до створення сприятливих внутрішніх умов розвитку банківського сектора та підвищення конкурентоспроможності національного банківського капіталу;
- допуск філій зарубіжних банків мусить здійснюватися не раніше ніж через п’ять років після вступу до СОТ з можливістю подальшого уточнення та диференціації цієї норми для окремих видів діяльності;
- зміцнення та подальший розвиток сегмента банків з державним капіталом, які спеціалізуються на забезпеченні стратегічних соціальних, структурних та зовнішньоекономічних завдань економічного зростання (Ощадбанк, Ексімбанк, Банк реконструкції та розвитку);

- нормування продажу банків з національним капіталом зарубіжним власникам [1];
- запровадження селекції доступу іноземного капіталу. Банк, що має намір відкрити свою філію на території України, повинен мати рейтинг не нижче “А”.

Макро- та мікроекономічні наслідки передачі банків під контроль іноземного капіталу істотно відрізняються. На мікрорівні для власників банків продаж їх може виявитись досить вигідною операцією. Це можливо за двох умов: низької рентабельності банківського бізнесу порівняно з іншими напрямками вкладання капіталу та високого попиту на системний банківський бізнес з боку зовнішніх інвесторів. Нині склалась ситуація, коли одночасно в наявності є ці дві умови. Це може і в подальшому стимулювати зростання цін на банківський бізнес в Україні. І якщо на мікрорівні поглинання національної банківської системи іноземним капіталом здається цілком виправданим кроком, то на макрорівні правильно оцінити наслідки масового продажу українських банків іноземцям значно важче, оскільки тут зачіпаються інтереси не окремих економічних суб'єктів, а суспільства в цілому. А такий вплив неможливо оцінити розміром виручки від реалізації банків, тому що він має багатофакторний та довгостроковий характер [11].

Висновки. За наявності в країні потужних внутрішніх важелів формування грошових ресурсів, сформованої національної банківської системи, що спирається на власну і достатньо містку ресурсну базу, за умов ефективного функціонування всієї сукупності грошово-кредитних механізмів (грошової пропозиції, рефінансування, відсоткових ставок та ін.) іноземні інвестиції в банківський сектор можна тільки вітати. Вони сприятимуть справді продуктивній конкуренції, що, без сумніву, позитивно відіб'ється на розвитку вітчизняного фінансового ринку [2]. Проте в умовах сучасної української економіки, яка характеризується відносно низьким рівнем монетизації і явно недостатнім використанням внутрішніх інструментів розширеної пропозиції грошей, опора на зовнішні фінансові ресурси поставить національні банки у заздалегідь програшне положення.

Державі в розвитку фінансової системи необхідно керуватися не короткостроковими інтересами та тенденціями, а розробити стратегічний план розвитку фінансових інститутів, у тому числі і банківської системи, бачити країну через 10, 20 і більше років. Адже банківська система – це не тільки фінансовий інструмент управління економікою, це ще і важливий елемент економічної та політичної незалежності країни.

Список літератури

1. Геєць В.М. Іноземний капітал у банківській системі України // Дзеркало тижня. – 2006. – № 26.
2. Ершов М., Зубов В. Возможности и риски финансовой интеграции // Вопросы экономики. – 2005. – № 12.
3. Заява Президента АУБ стосовно прийняття Закону щодо філій іноземних банків // www.aub.com.ua.

4. Иностранные банки скупают Украину за три года // Экономические новости. – 14 травня. – 2007.
 5. Интервью Президента Ассоциации российских банков Гарегина Тосуняна радиостанции “Эхо Москвы” // www.arb.ru.
 6. Конференція “Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика” // Банки та банківські системи. – 2006. – № 2.
 7. Кудрин отверг иностранцев // Деловая газета “Взгляд”. – 28 октября. – 2005.
 8. Національний банк України // www.bank.gov.ua.
 9. Про банки і банківську діяльність: Закон України // www.rada.gov.ua.
 10. Савлук М.І., Мороз А.М., Лазепко І.М. та ін. Гроші та кредит: Підручник. – К.: КНЕУ, 2006. – 744 с.
 11. Сугоняко О. Експансія іноземного капіталу: пошук міри // Урядовий кур’єр. – 7 квітня. – 2006.
 12. Сугоняко О. Если я беру доллар...// Бізнес. – 2007. – № 20.
 13. Сугоняко О. Чим гірше – тим краще // Український діловий тижневик “Контракти”. – 2007. – № 22.
 14. Global Financial Stability report. Market Developments and Issues // www.imf.org.
 15. The world’s biggest banks // The Economist. – 2006. – July 6th.
 16. Thinking big // The Economist. – 2006. – May 18th.
- Отримано 15.05.2007